

The matter of an explicit and implicit display of the interrogative sentences in the structure of the colloquial genre of the modern Ukrainian language is cleared up.

Key words: *interrogative sentences, colloquial genre, explicit display, implicit display, communication purpose.*

Ніна Іваницька
(Вінниця)

УДК 808.3.801.5.01

СЕМАНТИЧНА МОДИФІКАЦІЯ ДІЄСЛІВНОГО СКЛАДЕНОГО ПРИСУДКА З АВТОСЕМАНТИЧНИМИ ДІЄСЛОВАМИ

У статті виявлено специфіку автосемантичних дієслів різних лексико-семантичних полів (ЛСП) щодо заповнення ними позиції дієслівного складеного присудка у формально-граматичній структурі простого речення. Доведено, що семантична модифікація аналізованого присудка має безпосередній зв'язок із лексико-семантичними параметрами автосемантичних дієслів.

Ключові слова: *автосемантичне дієслово, лексико-семантичне поле, дієслівний складений присудок, семантична модифікація.*

Автосемантичні дієслова становлять особливий розряд дієслівної лексики, який має специфічні сполучувальні, лексико-семантичні та функціональні параметри, встановлення яких ґрунтується на вивченні семантики слова та теорії функціонального аналізу мовних одиниць загалом. Теоретичні засади семантичної структуралізації дієслова та лексико-семантичної класифікації дієслівної лексики викладено в працях Ю.Д. Апресяна, О.С. Ахманової, Ф.С. Бацевича, Л.М. Васильєва, Р.М. Гайсиної, О.М. Соколова, Ж.П. Соколовської, Н.Ю. Шведової та ін. Вагомим внеском у розв'язання цієї проблеми стали спеціальні розвідки, присвячені семантиці українського дієслова (Н.Ф. Баландіна, В.В. Дятчук, Н.Б. Іваницька, М.П. Кочерган, Л.А. Лисиченко, І.І. Овчиннікова, В.М. Русанівський, Т.П. Усатенко). Теоретико-методологічні засади функціонального підходу до вивчення мови взагалі й окремих елементів її структури в україністиці закладено в працях І.Р. Вихованця, К.Г. Городенської, А.П. Загнітка, Н.В. Гуйванюк та ін.

Автосемантичні дієслова української мови, які за сукупністю визначальних семантико-дистрибутивних ознак утворюють окремий лексико-граматичний клас лексичних одиниць[3], виявляють функціональну активність у межах дієслівного складеного присудка. Попри поглиблене вивчення семантико-граматичної природи українського дієслова, яке враховує його автосемантичні / синсемантичні потенції [3; 13], функціональні параметри автосемантичних дієслів, зокрема у формально-граматичному аспекті, остаточно не встановлені, що **актуалізує** пропонувану розвідку. **Мета** дослідження – виявити специфіку автосемантичних дієслів різних лексико-семантичних полів (ЛСП) щодо заповнення ними позиції дієслівного складеного присудка у формально-синтаксичній структурі простого речення. **Об'єкт** дослідження – автосемантичні одиниці української дієслівної системи, **предмет** аналізу – функціональні особливості таких одиниць у позиції дієслівного складеного присудка.

Синтаксична категорія дієслівного складеного присудка слугує для узагальнення граматичних структур "особове дієслово (предикативний прикметник) + інфінітив", що становлять семантико-граматичну єдність, здатну лише в сукупності її складників виражати предикативність речення. Саме такі складені форми дієслівного присудка (як і форми складеного підмета та іменного складеного присудка) є відображенням аналітизму вираження грамем синтаксичних категорій [5]. Аналітизм форм вираження значень синтаксичних категорій передбачає наявність у сполученні двох чи більше лексем, частина яких позбавлена можливості передавати предметне значення і бере участь тільки в граматичному оформленні синтаксичних компонентів, "а друга частина, компенсуючи недостатність семантики першої, виражає предметність значення всього словосполучення і

надає йому здатності виступати одиницею синтаксичного членування речення" [2, с. 79]. Отже, функціональна роль частин дієслівних складених присудків неоднакова: одні елементи (допоміжні дієслова) виражають зовнішньо- та внутрішньо-синтаксичні значення речень (способу, часу, числа, особи), тоді як інші (інфінітивні форми дієслів) передають семантичний зміст присудка.

У ролі основного елемента дієслівного складеного присудка вживаються дієслова, різні за ступенем автосемантичності, що впливає на обсяг семантичної єдності "особове дієслово (або предикативний прикметник) + дієслово-інфінітив" та семантичну модифікацію присудка. Пор. речення: *Це ж його Зіронька, яку він так і не зміг врятувати* (О. Гончар) і *Тепер я не можу спокійно спати* (М. Коцюбинський). В обох реченнях семантичні єдності "особове дієслово + інфінітив" граматикалізовані, тобто виконують функцію дієслівного складеного присудка. Це зумовлено інформативною недостатністю особового дієслова *могти*, що підтверджують його дистрибутивні характеристики. Виявляючи граматичну тотожність, зазначені вище присудкові компоненти аналітичної будови по-різному відтворюють предикативні ознаки підметів: присудок *не зміг врятувати*, виражаючи модально модифіковану дію, обов'язково вимагає іншого компонента (*кого?*) для завершення мінімальної реченнєвої структури і тим самим прогнозує збільшення обсягу семантичної інформації за рахунок обов'язкових прислівних поширювачів приприсудкової залежності. Зовсім іншу природу мають граматикалізовані в дієслівний складений присудок семантичні єдності з інфінітивом, що є автосемантичним дієсловом. Найважливішою ознакою таких утворень є їхня формально-граматична і семантична завершеність, підтвердженням чого слугує відсутність обов'язкової приприсудкової позиції: *не можу спати*. Отже, структури типу *хочу жити, намагався посміхнутися, не смів вередувати, розохотився бігати, спробував їсти* і под. виявляють не лише семантико-граматичну нероздільність елементів, яку забезпечує інформативна недостатність допоміжних дієслів, але й, що є не менш важливим, структурно-семантичну завершеність таких присудкових утворень. Інфінітиви автосемантичних дієслів у функції частини складеного присудка утворюють речення без обов'язкових компонентів приприсудкової залежності: *"Я мушу вже йти!" - сказала жінка полохливо, пригладжуючи собі волосся* (О. Кобилянська); *Купив мій брат худобу, став потроху розживитись* (Марко Вовчок); *Я не хочу обідати, але киньте мені в торбинку шматок хліба та сала* (І. Нечуй-Левицький).

Якщо в системі української мови дієслівні складені присудки є досить поширеними як на фоні присудкових структур загалом, так і на фоні складених, то дієслівних складених присудків заведеної структури є, звичайно, набагато менше. Невелика їхня чисельність зумовлена кількома причинами: кількісною перевагою синсемантичних дієслів над автосемантичними [4, 41]; семантичною вибірковістю допоміжних дієслів у сполучуваності з інфінітивами автосемантичних дієслів; семантичною структуралізацією автосемантичних дієслів, що виступають у ролі основної частини дієслівного складеного присудка.

Усе це підтверджують дистрибутивні характеристики автосемантичних дієслів (на основі ЛСП) [3, с. 9-10] і допоміжних елементів. До останніх традиційно відносять особові форми модальних і фазових дієслів та присудкові прикметники з модальним значенням, які, як відомо, є водночас виразниками зовнішньо- та внутрішньо-синтаксичних категорій та модифікаторами лексико-семантичного змісту присудка. Істотно, що склад таких модифікаторів мовознавці визначають по-різному. Зокрема, чимало лінгвістів звужують групу фазових та модальних дієслів, обмежуючи їх лексично [8; 11]. Російська дослідниця Є.М. Галкіна-Федорук, навпаки, значно розширює склад модальних дієслів, зараховуючи до них лексеми із семантикою можливості, волевиявлення, внутрішнього переживання тощо [14, с. 409-416]. В українському мовознавстві такої ж думки дотримувався Б.М. Кулик [7, с. 38-39].

У нашому дослідженні кількісний склад модальних та фазових модифікаторів визначено з урахуванням їхніх сполучувальних особливостей і виявлення на цій основі певної градації їхніх дистрибутивних можливостей в утворенні семантико-граматичних

єдностей [8; 11; 12]. До семантичних модифікаторів належать лексеми, сполучуваність яких з інфінітивом перевищує 75% від усіх їхніх уживань [5; 8].

Модальну модифікацію дієслівного складеного присудка з інфінітивом автосемантичного дієслова найчастіше забезпечують модальні дієслова *могти, мусити, звалити, намагатися, сміти, розохотитися, умудрятися, вміти, хотіти, бажати, жадати, спитуватися* та предикативні прикметники *повинен, здатний, схильний, ладен, радий(рад), змушений, зобов'язаний, готовий*, оскільки саме вони є показовими в передаванні основних модальних ознак і разом з інфінітивом утворюють граматиалізовані семантичні єдності, що функціонують як складені присудки. Модальна модифікація останніх має низку особливостей щодо заповнення інфінітивної позиції автосемантичними дієсловами різної семантичної структури. Якщо для одних автосемантичних дієслів природним є сполучення з усіма зазначеними модифікаторами, то семантична модифікація інших обмежена лише декількома модальними елементами або ж взагалі є неможливою. Слід зауважити, що ЛСП, на основі яких здійснено аналіз на предмет можливості / неможливості модальної модифікації присудків, основна частина яких репрезентована інфінітивами автосемантичних дієслів-представників цих полів, виступають складними системами. Наявність у кожному з ЛСП якнайменше двох субполів, об'єднаних спільними диференційними семами (ДС) [3, с. 7-8], уможливило здійснення більш детального аналізу сполучуваності модальних модифікаторів та інфінітивів автосемантичних дієслів у структурі дієслівного складеного присудка.

Як засвідчують спостереження, дієслівної модальної модифікації зазнають передусім дієслівні складені присудки з інфінітивною формою автосемантичних дієслів, які входять до ЛСП руху, мовлення, поведінки, фізіологічного стану та психо-емоційного стану. Характерно, що в цьому випадку простежено повну сполучуваність: інфінітивну позицію при всіх модальних модифікаторах заповнює будь-яке автосемантичне дієслово виділених для аналізу ЛСП: *Листоноша не міг уже ходити* (Ю. Яновський); *Боженко намагався піднятися* (О. Довженко); *Люди не сміли розходитися, тому що боялися Череваня* (П. Куліш); *Батько не міг говорити* (О. Донченко); *Мовчу тому, що вмію говорити* (Г. Чубач); *Він умудрявся ще й лепетати* (І. Цюпа); *"Не смій горланити посеред двору"* - крикнув дід (П. Панч); *Івоніка не міг збрехати* (О. Кобилянська); *Хто уміє брехати - той уміє і красти* (Нар. тв); *Ольга не хотіла гордувати - це не для неї* (І. Цюпа); *Марія довго опитувалась заснути* (М. Кравців); *Чубенко бив себе по голові, намагався не стогнати* (Ю. Яновський); *Дівча розохотилось їсти* (О. Десняк); *Мала зозуля все кує мені, щоб я не сміла більше сумувати* (Г. Чубач).

Слід зазначити, що коли в позиції інфінітива виступають автосемантичні дієслова ЛСП психо-емоційного стану, то модифікація такого складеного присудка модальними дієсловами можлива здебільшого за умови вживання їх у загальнозаперечних реченнях: *Галя не жадала горювати в цей час* (Остап Вишня); *Я не мушу нудьгувати* (Л. Забашта).

Для ЛСП автосемантичних дієслів звучання характерна сполучуваність із усіма модальними дієсловами, проте якісний склад таких автосемантичних дієслів обмежують лише дві підгрупи, а саме ті, що містять ДС "істота (не людина)" та ДС "людина": *Кошенята ще не вміли голосно нявкати* (В. Малик); *Пес намагався загарчати, та на це не стало сиг*, (О. Ольжич); *"Не смій кизикати так сумно!"* (Г. Чубач); *Жінка мусила ойкнути, щоб її почули* (А. М'ястківський); *Як не спитувавсь дід аукнути - все дарма!* (Ю. Бедзик).

Показовими є семантичні модифікації дієслівних складених присудків з інфінітивами автосемантичних дієслів ЛСП перетворення, виникнення нової ознаки та ЛСП буття. У межах цих груп коло дієслів, здатних сполучатися з модальними дієсловами, є чітко окресленим. Це деякі автосемантичні лексеми з ДС "риси характеру", "психо-емоційний стан", "зовнішній вигляд", "національність" та "багатство" (вони входять до складу ЛСП перетворення) і дієслова з ДС "біологічне існування" ЛСП буття. Характерно, що такі

дієслова виявляють вибірковість у сполученні з виділеними дієслівними модальними модифікаторами: *Я можу отупіти від досади* (О. Довженко); *Я намагаюся подобришити* (Є. Гуцало); *Він вмів вмить тверезіти* (М. Кравців); *Лише мати вмє жити, аби світитися, немов зоря* (В. Стус); *Як жить хотіла я, а не вмирать* (Л. Забашта); *Не смій вмирати в пору золоту!* (Є. Маланюк).

Модальна модифікація семантики дієслівного складеного присудка за допомогою предикативних прикметників простежується рідше порівняно з дієслівною модальною модифікацією.

Характерно, що хоча потенційно велика група автосемантичних дієслів виявляє здатність сполучатися з присудковими модальними прикметниками, мовленнєві реалізації таких конструкцій є нечастими. Крім того, у більшості випадків речення з такими модифікаторами поширюють детермінантні члени: *Я для вас рад на світі жити* (І. Франко); *Степан ладен був бігати день і ніч* (А. М'ястківський). Як засвідчують спостереження, репрезентація основної частини дієслівного складеного присудка за прикметникової модальної модифікації має вибірковий характер у межах кожного ЛСП. Найбільш продуктивними в межах прикметникової модальної модифікації є автосемантичні дієслова ЛСП поведінки. Усі лексеми цього ЛСП сполучаються майже з усіма прикметниками, за винятком предикативного прикметника *схильний*: *Зайка повинна веселитися, стрибати, радіти, бо тепер весна* (О. Копиленко); *Ця дівчинка не здатна созрішити* (Панас Мирний); *Ірен змушена була інтригувати весь вечір* (В. Підмогильний). Серед інших автосемантичних дієслів, здатних репрезентувати модель дієслівного складеного присудка "предикативний прикметник + інфінітив дієслова", вирізняються лексеми, що належать до ЛСП автосемантичних дієслів руху, трудової діяльності та психо-емоційного стану. Дієслова ЛСП руху поєднуються з усіма предикативними модальними прикметниками, за винятком прикметників *схильний* та *зобов'язаний*: *"Вибачте, я повинен уже їхати", - відрізав гість* (О. Десняк); *Хлопці раді були знову літати* (Є. Гуцало); *Олег тепер змушений бігати кожного дня* (О. Донченко).

З усіма присудковими модальними прикметниками (за винятком *схильний*) поєднуються також автосемантичні дієслова ЛСП трудової діяльності: *Вчителювати, як виявилось пізніше, він був не здатен* (С. Васильченко); *Новоприбулий готовий був директорувати вже наступного дня* (А. Хижняк).

З інфінітивними формами автосемантичних дієслів ЛСП психо-емоційного стану вживаються всі предикативні прикметники, однак у межах цього ЛСП простежується несистемна вибірковість у сполученні з предикативними прикметниками *схильний* та *радий*: *Хлопець ладен був заплакати від така думки* (В. Близнець).

Автосемантичні дієслова, що не можуть сполучатися з предикативними прикметниками, належать до ЛСП процесуальної властивості та ЛСП фізичного стану. У решті випадків прикметникова модальна модифікація дієслівного складеного присудка, основна частина якого виражена автосемантичними дієсловами, має спорадичний характер.

Фазову модифікацію дієслівного складеного присудка забезпечують фазові дієслова, які вказують на початок, продовження і закінчення дії чи стану. Для характеристики фазової модифікації семантико-граматичних предикативних єдностей, в інфінітивній позиції яких виступають автосемантичні дієслова, ми обмежилися системою найуживаніших фазових допоміжних дієслів: *починати, братися, заходжуватися, стати, продовжувати, закінчувати, переставати, припиняти*.

Фазову модифікацію дієслівного складеного присудка характеризує ширший, порівняно з модальною модифікацією, спектр сполучуваності інфінітивів автосемантичних дієслів із зазначеними фазовими модифікаторами. Зокрема особові форми допоміжних фазових елементів можуть модифікувати інфінітиви автосемантичних дієслів ЛСП руху: *Ераст Антипович став повільно походжати* (Марко Вовчок); *Він інколи брався бігти, придержуючи свої клунки на плечах* (М. Коцюбинський); мовлення: *Василь вигукнув: "Тату,*

ану **перестань кричати!**" (В. Малик); *Череваниха продовжувала говорити* (П. Куліш); звучання: *Чорна муха замоталася в ту і:ітку, стала пиццать* (І. Франко); *Пташки заходжувалися співати все голосніше* (О. Донченко); трудової діяльності: *Ох заходився чаклувати* (А. Шиян); *Це ти починав тут орати і сіять* (Л. Забашта); поведінки: *Чумаки, повертаючись додому, в перший же день, починали гуляти* (І. Данилевський); процесуальної властивості: *Десь о піе на п'яту стало сходити сонце* (М. Черемшина); *Квіти перестали рости в нашому садочку* (О. Десняк); фізіологічного стану: *Але німий їсти не став, хоч і долучився охоче до гурту* (П. Загребельний); *За останній час тьотя стала хворіти* (Остап Вишня); психо-емоційного стану: *Докія продовжувала нудьгувати і плакати* (О. Кобилянська).

Характерно, що функцію основної частини дієслівного складеного присудка при фазових модифікаторах можуть виконувати майже всі лексеми, що формують зазначені ЛСП, за винятком таких комбінацій: *братися* + автосемантичні дієслова ЛСГ звучання з ДС "неістота"; *братися* + ЛСП процесуальної властивості; *братися* + абсолютивні дієслова ЛСП фізіологічного стану з ДС "життєдіяльність організму"; *братися* + ЛСП психоемоційного стану. У межах автосемантичних дієслів ЛСП перетворення та буття простежена тенденція до вибірковості у модифікаціях їх різними фазовими дієсловами. Зокрема для дієслів цих ЛСП нетиповою є сполучуваність із фазовими модифікаторами *братися, заходжуватися, закінчувати, переставати та припиняти*. Крім того, якщо на сполучення автосемантичних дієслів ЛСП перетворення з іншими фазовими дієсловами не впливає їхня семантична стратифікація, то фазова модифікація буттєвих автосемантичних дієслів охоплює переважно дієслова з ДС "біологічне існування": *В середині березня почав дружно танути сніг* (Д. Гжицький); *Тільки, на жаль, качка все продовжувала старіти* (М. Стельмах); *Сивіть починало твоє золоте волосся* (Л. Забашта); *Я перестану жити як тварина* (П. Загребельний); *У цьому році від посухи почала вимирати худоба* (Г. Данилевський).

Важливо наголосити і на тому, що до аналізу сполучувальних характеристик автосемантичних дієслів і семантичних (як модальних, так і фазових) модифікаторів не залучалися аспектуально марковані дієслова, оскільки для них позиція інфінітива в складеному дієслівному присудку є нетиповою. Так, інфінітивну позицію при модальних модифікаторах зрідка можуть заповнювати лише окремі автосемантичні дієслова із додатковою аспектуальною семою інгресивності: *Тепер я можу спокійно заснути* (М. Коцюбинський); *Пріся намагалася заплакати, та передумти* (А. Кащенко); *Зволив заговорити, ну що ж, - послухаємо* (О. Левада); *Я хочу закричати на весь світ* (Г. Чубач) та додатковою аспектуальною семою сативності (здебільшого при модальному дієслові *могти* із заперечною часткою "не"): *Іванко їв і не міг наїстися* (А. Шиян). Фазова модифікація аспектуально маркованих автосемантичних дієслів взагалі виявляється майже неможливою, оскільки більшість таких дієслів їхнім семантичним складом передають дію, вже окреслену певними часовими періодами.

Отже, автосемантичні дієслова української мови разом з інформативно недостатніми особовими дієсловами та предикативними прикметниками утворюють аналітичні семантичні єдності, що граматикулюються у формально-граматичний компонент речення - дієслівний складений присудок. Автосемантизм інфінітивних компонентів забезпечує не лише семантико-граматичну, а й структурно-семантичну завершеність присудкових утворень, позбавляючи їх здатності прогнозувати позиції для поширювачів з обов'язковою приприсудковою залежністю. Семантична модифікація такого дієслівного складеного присудка безпосередньо пов'язана з лексико-семантичною природою автосемантичних дієслів, які виявляють певну вибірковість у межах ЛСП щодо сполучення з інформативно недостатніми особовими дієсловами та предикативними прикметниками. Спостереження засвідчують, що найбільший спектр сполучуваності представлено за фазової модифікації, а найменший - при модальній модифікації за участю предикативних прикметників.

Характерно, що якщо для фазової модифікації дистрибутивні перетини визначено переважно на рівні фазового дієслова та всього загалу певного ЛСП, то для встановлення сполучувальних параметрів модальної модифікації, особливо дієслівної, визначальним моментом є диференційна розчленованість складу ЛСП, на основі якої виокремлюються придатні для модальної модифікації лексеми. Аспектуально марковані автосемантичні дієслова всіх ЛСП не можуть виступати в позиції інфінітивної частини дієслівного складеного присудка, що зумовлено особливостями їхньої семантичної структури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підруч. для студ. філол. ф-ів вузів] / І. Р. Вихованець. - К. : Либідь, 1993. - 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. - Донецьк : ТОВ "ВКФ "БАО", 2011. - 992 с.
3. Іваницька Н.Б. Дієслівні системи української та англійської мов: парадигматика і синтагматика : монографія / Н.Б. Іваницька. - Вінниця : СПД Главацька, 2011. - 636 с.
4. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові / Н.Л. Іваницька. - К. : Вища школа, 1986. - 167 с.
5. Іваницька Н.Л. Складений присудок як синтаксична структура // Синтаксис словосполучення і простого речення. Синтаксичні категорії і зв'язки / Н.Л. Іваницька. - К. : Наук. думка, 1975. - С. 59-85.
6. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення / Л.О. Кадомцева. - К. : Вища школа, 1986. - 178 с.
7. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови / Б.М. Кулик. - К. : Радянська школа, 1958. - 341 с.
8. Ковбаса Н.Л. Розрізнення синтаксичних валентностей дієслівних зв'язок у іменному складеному присудку (за дистрибутивно-трансформаційними ознаками) / Н.Л. Ковбаса // Мовознавство. - 1969. - №6. - С. 31-37.
9. Лебедева М.Н. Синтаксическая сочетаемость глаголов. - М. : Изд-во МГУ, 1984. - 88 с.
10. Лекант П.А. Типы и формы сказуемого в современном русском языке / П.А. Лекант. - М. : Высшая школа, 1974. - 144 с.
11. Леута О. І. Структура і семантика дієслівних речень в українській літературній мові : [монографія] / О. І. Леута. - К. : Такі справи, 2008. - 208 с.
12. Мухин А.М. Валентность и сочетаемость глаголов / А.М. Мухин // Вопросы языкознания. - 1987. - № 6. - С. 52-54.
13. Савчук Т. В. Релятивні дієслова в українській мові: семантика, функція : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Савчук Тетяна Василівна. - Вінниця, 2006. - 223 с.
14. Современный русский язык : Морфология. Синтаксис / под. ред. Е.М. Галкиной-Федорук. - М. : Изд-во Моск. ун-та, 1964. - 264 с.
15. Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова: підручник / М.Я. Плющ, С.П. Безвезнко, Н.Я. Грипяг. та ін.; за заг. ред. М.Я. Плющ. - 2-ге вид. - К. : Вища школа, 2000. - 430 с.

Іваницька Н. Семантична модифікація глагольного складеного сказуемого з автосемантичними глаголами.

В статті изложена специфіка автосемантичних глаголів різних лексико-семантичних полів (ЛСП) заповнення ими позиції глагольного складеного сказуемого в формально-грамматичній структурі простого речення. Доказано, що семантична модифікація розгляданого сказуемого має неопосередковану зв'язь з лексико-семантичними параметрами автосемантичних глаголів.

Ключевые слова: автосемантичний глагол, лексико-семантичне поле, глагольне складеное сказуемое, семантична модифікація.

Ivanytska N. Semantic Modification of Verbal Compound Predicate with Autosemantic Verbs.

The article revealed the specifics of autosemantic verbs of different lexical-semantic fields to fill the positions of verbal compound predicate in formal grammatical structure of a simple sentence. It is proved that semantic modification of such predicate has a direct connection with the lexical-semantic parameters of autosemantic verbs.

Key words: *autosemantical verb, lexical-semantic field, verbal compound predicate, semantic modification.*

Олександра Кагало
(Київ)

УДК 811.161.2'367.634

ПРОБЛЕМА СТРУКТУРНОЇ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ПАРНИХ СПОЛУЧНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Проаналізовано характер компонентів, поєднаних у парні сполучники, визначено статус та функціонально-семантичне навантаження другого компонента таких сполучників, виокремлено групи парних сполучників за ступенем структурної стійкості та функціональної цілісності в українській літературній мові.

Ключові слова: *парні сполучники, парні градаційні сполучники, парні підрядні сполучники, функціональна та структурна цілісність парних сполучників.*

Питання структурної та функціональної цілісності парного сполучника порушували ще в давніх граматиках української мови. Автори цих граматик зазначали, коли потрібно вживати другий компонент пари [6, с. 39-40, 44-45; 11, с. 153]. Складність у визначенні необхідності другого компонента парних сполучників полягала в тому, що в окрему групу їх не виділяли в давніх граматиках.

У граматичних описах української мови з кінця 60-х років ХХ ст. і дотепер парні сполучники виділяють в окрему групу за способом уживання. Запропоновані визначення цих сполучників передбачають наявність двох позиційно віддалених структурних компонентів, що, поєднуючи або два члени речення, або дві частини складної закритої синтаксичної конструкції [2, с. 307; 12, с. 310; 13, с. 515; 14, с. 350], розподіляються між ними. Іноді відзначають формальну відмінність поєднаних у пару компонентів [13, с. 350]. Обов'язковість поєднання двох дистанційно вжитих, формально різних структурних компонентів для реалізації певної граматичної функції (формально-синтаксичної функції вираження сурядності або підрядності зв'язку та семантико-синтаксичної функції вираження певного семантико-синтаксичного відношення) дає підстави констатувати дві іманентні риси парних сполучників: структурну та функціональну цілісність.

Проте в реальному українському мовленні нерідко спостерігаємо редукцію другого компонента, що суперечить визначенню поняття «парний сполучник». У зв'язку з цим постає проблема структурної та функціональної цілісності парних сполучників.

Мета запропонованого дослідження – проаналізувати характер компонентів, поєднаних у парні сполучники в українській літературній мові, установити функціонально-семантичне навантаження їхнього другого компонента, з'ясувати його обов'язковість / необов'язковість для побудови закритих синтаксичних конструкцій.

Проблема структурної та функціональної цілісності парних сполучників зумовлена структурним та функціональним статусом їхніх складників. За цими ознаками вони неоднорідні. Домінують парні сполучники, першим компонентом яких є сполучник, уживаний в українській мові і як самостійний засіб вираження певного семантико-синтаксичного відношення. Саме цим зумовлене послаблення функціонального навантаження другого компонента таких сполучників, унаслідок чого він стає структурно і функціонально необов'язковим, тобто факультативним. Роль необов'язкового компонента парних сполучників виконує переважно вказівна частка *то* та частка *як*.

В інших парних сполучниках української мови перший компонент не є сполучником (переважно це аналітична сполука), а другий виражений протиставним сполучником *а*, *але*, *та* або ж цими сполучниками із частками *навіть*, *ще* та ін. У таких парних сполучниках перший компонент не може самостійно передати певне семантико-синтаксичне відношення,